

SCHOOL EN SAMENLEVING

Iedere leerkracht, zeker als hij Moer-lezer is (sic!), doet wel eens een projectje met zijn leerlingen. Weinigen daarentegen durven te beweren, dat zij hun onderwijs geheel in projectvorm gieten.

Laat projectonderwijs zich niet in een schoolwerkplan dringen? Of zijn er andere factoren die realisatie van projectonderwijs in de weg staan?

Onder leiding van Co van Calcar, Tint Buddemeijer en Doortje Braeken, medewerkers van het bedreigde RITP, bogen de deelnemers van stroom 6 zich over deze vragen.

Inleiding

De school staat niet los van de maatschappij. De school moet eigenlijk ingaan op de ervaringen van de leerlingen thuis, in de buurt en in de maatschappij. Onder de invloed van radio, tv en de eigen levensomstandigheden krijgen de kinderen steeds meer te maken met sociale problemen: werkloosheid, gastarbeiders, discriminatie, agressiviteit, oorlog, noem maar op.

Veel docenten geloven al lange tijd dat het belangrijk is dat de school zich meer openstelt voor het gebeuren buiten de school. Er is een discussie op gang gekomen op welke wijze maatschappelijke onderwerpen in de school aan de orde gesteld kunnen worden. Met deze discussie hebben wij ons op het VON-congres in de stroom 'School en samenleving' beziggehouden.

Een manier om maatschappelijke onderwerpen in school met leerlingen aan te pakken vormt het *projectonderwijs*. In de voorinformatie die aan de

deelnemers van de stroom is toegestuurd, werd een aantal ideeën en opinies ten aanzien van projectonderwijs voorgelegd. Het lag in de bedoeling om tijdens het congres aan de hand van eigen ervaring en inzichten van de deelnemers te komen tot een gezamenlijke invulling van het begrip projectonderwijs, en bovendien was het plan om bezig te zijn met de relatie tussen projectonderwijs en leerplanontwikkeling.

Dit betekende dat daarmee een herformulering en een gezamenlijke invulling tot stand kon komen van de ideeën en opinies zoals die in de voorinformatie van de stroom naar voren waren gebracht.

De deelnemers aan de stroom waren afkomstig uit verschillende onderwijsgebieden. Zowel leerkrachten uit basis-, middelbaar en hoger onderwijs als studenten van de pedagogische academies en de universiteit namen deel aan de discussie.

In dit artikel zullen wij geen exact verslag geven van de discussies en groepsbijeenkomsten zoals

die hebben plaatsgevonden op de congresdagen. Wel willen wij de volgende aandachtspunten, die uitvoerig op het congres aan de orde zijn geweest, bespreken:

- ideeën over projectonderwijs
- ervaringen uit de praktijk
- toetsen van de ideeën aan de realiteit, waarin je met leerplanontwikkeling te maken hebt.

Ideeën over projectonderwijs

De stroom 'School en samenleving' heeft zich voornamelijk bezig gehouden met de inhoud en de mogelijkheden van projectonderwijs (binnen of buiten het bestaande onderwijsstelsel). De discussie hierover richtte zich in eerste instantie op een viertal aandachtspunten:

- wat wordt verstaan onder projectonderwijs
- wat zijn de doelstellingen van projectonderwijs
- hoe komt de themakeuze bij projectonderwijs tot stand
- wat zijn de eigen ervaringen van de deelnemers met projectonderwijs.

Aan de hand van deze vier punten werd met name de eerste dag van het congres in drie subgroepen gepraat.

In het onderstaande wordt steeds onderscheid gemaakt tussen de meningen zoals die in de voorinformatie geformuleerd staan en de inzichten en ervaringen van de deelnemers met projectonderwijs.

Kenmerken van projectonderwijs

Voorinformatie:

In de voorinformatie werd projectonderwijs als volgt getypeerd:

- een project is themagericht
- een project kan aansluiten bij de stof van een of meerdere vakken: de vakken kunnen al naar gelang de werkelijkheid een bijdrage leveren aan het project; er is dan sprake van een vakkenintegratie.

Verschillende vakken zoals taal, rekenen, aardrijkskunde, etc. kunnen gebruikt worden om in het thema 'thuis' te raken. Ook creatieve bezigheden, zoals drama, tekenen, muziek kunnen daarbij een belangrijke rol spelen. Een onderwerp of thema kan gedurende langere tijd centraal staan in de klas.

Invulling van de deelnemers:

Uit de gezamenlijke discussie binnen de stroom kwam naar voren, dat de kenmerken van projectonderwijs kunnen worden bekeken vanuit een drietal gezichtspunten:

1 vanuit de maatschappij

Projectonderwijs is, gezien vanuit de maatschappij, een vorm van onderwijs die ingaat tegen de traditionele manier van leren, waarbij door de leerkracht waarden en normen overgedragen worden en de leerlingen getoetst worden op het kennen daarvan.

Bij projectonderwijs zullen de leerlingen moeten leren hun eigen situatie te beoordelen en hun verworven kennis daarin toe te passen. Het is dus niet alleen 'leren' maar ook 'doen'. Hierdoor zal de maatschappelijke weerbaarheid van de leerlingen toenemen. De samenleving wordt dus binnen de school gebracht, maar op een andere dan de vertrouwde manier.

2 vanuit de school

Om een projectonderwerp in zijn totaal te kunnen behandelen zullen secties en collega's moeten gaan samenwerken, hetgeen tot nu toe nog weinig gebeurt. De leerkrachten zullen hun rol van 'alleswetende' veelal moeten opgeven ten gunste van die van 'begeleider'. Deze verandering zal niet vanzelf gaan en, net als het hiervoor genoemde, sterk beïnvloed worden door de persoonlijke motivatie voor projectonderwijs. De betrokkenheid van de leerlingen zal samenhangen met de vraag in hoeverre het onderwerp hen aanspreekt. Is dit (op langere termijn) niet het geval, dan kan moeilijk worden uitgegaan van een van de centrale gedachten van projectonderwijs: de ervaringen van de kinderen.

3 vanuit de vakken

Vakkenintegratie is nodig om het onderwerp vanuit al zijn aspecten te behandelen. Daarnaast kan vakkenintegratie ertoe bijdragen, dat leerlingen de onderlinge verbanden van de vakjes in het oog houden.

Om het onderwerp zo boeiend mogelijk te maken, is een variatie in werkvormen erg belangrijk. De stroomleden wilden graag het accent leggen op het groepswork.

Vanuit de bestaande situatie gedacht zou er, naast het cursorisch onderwijs, ruimte moeten zijn voor thematisch werken vanuit de verschillende vakgebieden. Waar de stroomleden naar toe willen, is projectonderwijs waarin van thema naar thema gewerkt wordt. Cursorisch onderwijs hoeft

dan niet te verdwijnen, maar wordt ondergeschikt gemaakt en liefst gebruikt voor instructie en vaardigheidstraining.

Doelstellingen van projectonderwijs

Voorinformatie:

Met betrekking tot de doelen van projectonderwijs werden in het discussiestuk de volgende doelstellingen van projectonderwijs naar voren gebracht.

De doelstelling bij de opzet van een project rondom een maatschappelijk onderwerp kan als volgt worden geformuleerd: de mogelijkheden onderzoeken hoe leerlingen te helpen zich te ontwikkelen zodat ze later op verschillende terreinen aan een democratische samenleving kritisch en constructief kunnen deelnemen. Deze doelstelling kan uiteengelegd worden in een aantal aspecten:

- 1 ten aanzien van oriëntatie in/op de maatschappij:
 - Onderwerpen dienen ontleend te zijn aan het functioneren van de maatschappij: milieu-problematiek, maatschappelijke verhoudingen, behartigen van belangen, het probleem van minderheden, discriminatie etc.
 - De oriëntatie moet bij voorkeur plaatsvinden vanuit eigen ervaringen van de leerlingen, waarbij kinderen deelnemen aan maatschappelijke activiteiten, maatschappelijke activiteiten onderzoeken, komen tot standpunten op bepaalde gebieden, etc.
- 2 ten aanzien van de omgang met anderen:
 - Vanuit ervaringen in verschillende situaties nagaan of leerlingen inzicht kunnen verkrijgen in begrippen als samenwerken, tolerantie, hulp, vriendschappen, acceptatie, critiseren, rol van vooroordelen, etc.
 - Met leerlingen nagaan welke consequenties de omgang met anderen met zich meebrengen.
 - Het functioneren van de groep en de omgang daarbinnen tot aanknopingspunt maken om leerlingen inzicht te geven in maatschappelijke processen en gebeurtenissen (relatie met 1).
 - Het leren beleven van sociale relaties.
- 3 ten aanzien van de eigen opstelling van de leerlingen:
 - Het eigen leerproces ontdekken, komen tot zelfbepaling, eigen mogelijkheden ontdekken, bewustwording van de eigen plaats.

Invulling van de deelnemers:

De deelnemers konden zich voor een groot deel vinden in de bovengenoemde doelstellingen. Zij voegden hier echter nog enkele doelstellingen aan toe:

- Inzicht in problemen binnen de buurt en de maatschappij.
- Bevordering samenwerking, acceptatie en waardering.
- Bevordering van nuancering van meningen.
- Bevorderen veelzijdige ontwikkeling.
- Vergroten van inzicht in leerlingen bij leraar.
- Wijziging leraarsrol in de richting van begeleider van het leerproces.

Een belangrijk punt van discussie vormde de rol van de leerkracht binnen het projectonderwijs. De deelnemers waren het er over eens dat deze rol veranderd moet worden in begeleider. Een van de doelstellingen van projectonderwijs kan dan zijn dat leerkrachten gemotiveerd raken hun eigen inbreng zodanig te wijzigen in het gehele onderwijs.

Themakeuze

Voorinformatie:

Het volgende discussiepunt omvatte de manier waarop je komt tot een themakeuze bij projectonderwijs en de criteria die daarbij aangelegd worden. In de voorinformatie van de stroom werden de volgende criteria voor themakeuze aangelegd:

- 1 Het onderwerp moet aansluiten bij de leefwereld van de kinderen.
- 2 De kinderen moeten er iets van leren.
- 3 Het onderwerp moet zodanig gekozen zijn dat kinderen er zich een mening over kunnen vormen; dat betekent dat het een controversieel onderwerp kan zijn, waarbij verschillende visies mogelijk zijn.

De wijze waarop een themakeuze tot stand komt, kan een punt van bespreking zijn. De ideale situatie zou zijn als leerlingen zelf het onderwerp of thema kiezen dat ze willen behandelen. Deze situatie bestaat nog te weinig. De inbreng van de leerlingen beperkt zich meestal nog tot de uitvoering van het onderwerp dat door de docent is bepaald.

Wij zijn van mening dat zowel de leerlingen als de docent een onderwerp kunnen inbrengen. De docent blijft echter verantwoordelijk voor de keuze. Hij kan overzien of aan de eerdergenoemde crite-

ria is voldaan.

Invulling van de deelnemers:

In de discussie uit de verschillende groepen bin-
nen de stroom kwamen de volgende aspecten van
het probleem rond thema's en de keuze ervan
naar voren:

- Het thema komt vanuit de leerlingen door
middel van een klasgesprek of enquêtes.
- De leefwereld en de belevingswereld van de
leerlingen vormt het aanknopingspunt.
- Het thema moet naar deelaspecten uitgediept
worden.
- De uitwerking van het thema moet beant-
woord of getoetst worden aan de doelstellin-
gen.
- Leerlingen ontwikkelen op den duur een vaar-
digheid tot zelf kiezen.
- De leraar moet een vinger in de pap houden
bij het proces.

Eigen ervaringen

Problemen:

Het opzetten van een project is voor de geïnteres-
seerden een boeiende ervaring. Dit wil echter niet
zeggen dat problemen niet bestaan.

In het voortgezet onderwijs kunnen er bijvoor-
beeld al snel problemen met het rooster ontstaan.
Een aantal randvoorwaarden worden een duide-
lijke noodzaak, zowel voor de leerlingen als bin-
nen de school: Het loslaten van het lesrooster
(tijd), het nut van kleine ruimtes voor groepsge-
sprekken (ruimte) en het belang van goed mate-
riaal (geld) behoren onder meer tot deze rand-
voorwaarden.

Daarbij komt nog dat de groepen niet te groot
mogen zijn om die groepen gemotiveerd aan het
onderwerp te kunnen laten werken. De leerlingen
kunnen hierin gestuurd worden. De vraag is dan
weer in hoeverre dat geoorloofd is, als je bent uit-
gegaan van de betrokkenheid der leerlingen.

Eveneens tot de randvoorwaarden behoren, voor
alle jaargroepen, een aantal basisvaardigheden,
zoals lezen en schrijven.

De begeleid(st)er:

In de rol van begeleid(st)er wordt van de leer-
kracht een grotere inbreng gevraagd dan het eigen
specialisme. Nederlands wordt in zo'n situatie
een hulpmiddel. De taak van de moedertaalleraar
is dan bijvoorbeeld te onderzoeken of de moeder-

taal doelmatig gebruikt wordt om het doel van
het project te bereiken.

De begeleid(st)er zit ook met het probleem van
de instructie. Geef je deze voor, tijdens of na het
proces (als de behoefte is gebleken van de hele
groep)? Met andere woorden: geef je zelf al aan,
van tevoren, wat nodig is voor de voortgang van
het project of laat je de leerlingen zelf tegen de
problemen oplopen? Klassikale overdracht van
informatie blijft een nuttig hulpmiddel in dit pro-
ces.

Naar aanleiding van de bovengenoemde punten
vroeg de stroom zich af, of projectonderwijs ook
mogelijk zou zijn op andere dan 'élitaire' scholen.
Dit in verband met de grote behoefte aan mate-
rialen en ruimtes.

Uitgaan van de leefwereld van het kind:

Een van de discussiepunten waar moeilijk over-
eenstemming over kon worden bereikt, ging over
de leefwereld van het kind. Als uitgangspunt van
projectonderwijs werd steeds genoemd: uitgaan
van de leef- en belevingswereld van de leerlingen.
Dit houdt voor sommigen in dat de leerlingen
ook de themakeuze van het project moeten bepa-
len.

De vraag is echter of dit niet 'leerlingenopslui-
tend' en reproductief werkt. De leefwereld van
het kind moet niet alleen zijn directe omgeving
zijn, maar de hele wereld. Die wereld moet dan
wel 'levend' gemaakt worden. Bovendien bestaat
er een tegenstelling tussen de beperkte wereld
(beperkt aan mogelijkheden) van sommige kinde-
ren en de tamelijk ambitieuze doelen die ge-
noemd zijn. Hoe kan men al die doelen bereiken
als de materiële voorwaarden hiertoe nauwelijks
mogelijkheden bieden?

Verder weg liggende onderwerpen behoeven van-
uit de doelen van projectonderwijs niet hoger ge-
waardeerd te worden. Het gaat om leren tot han-
delen. Dit kan zowel naar aanleiding van een
speelpleintje in de buurt als naar aanleiding van
problemen in de derde wereld uitgewerkt wor-
den. De kern is dat er een sprong gemaakt moet
worden vanuit de eigen ervaringswereld naar de
ervaringswereld van anderen. Daarin moet het on-
derwijs een rol spelen. Vooraf dient daarom te
gaan een keuze van de onderwijsdoelen.

Daarna komt de vraag of je deze doelen beter be-
reikt met projectonderwijs dan met andere vor-
men van onderwijs, zoals de cursorische.

De meningen bleven bovendien verdeeld over de

vraag of projectonderwijs vakvervagend kan zijn of naast vakken een rol moet spelen. Voor een aantal deelnemers is het antwoord op deze vraag duidelijk: er zijn immers leerstof-afspraken, vastgelegd door middel van examens, die een tussenschakel voor ander (bijvoorbeeld beroeps-)onderwijs vormen.

De vraag wordt dan of het onderwijs zelf niet op de helling moet.

Het antwoord op deze vraag bleek niet zo eenvoudig te geven.

Conclusie: Een theoretische discussie over projectonderwijs roept meer vragen op dan antwoorden, zeker als er te weinig deelnemers zijn met ervaring vanuit de praktijk.¹

De praktijk

Tijdens het congres hebben de stroomdeelnemers zich één dag bezig gehouden met het opzetten van een project. Op deze manier konden zij hun eigen ervaringen en ideeën ten aanzien van projectonderwijs aan de hand van een praktijkvoorbeeld uitwisselen. Het voorstel van de stroomleiding was, dat de verschillende subgroepen een project aan de hand van eigen ervaringen zouden opzetten. Voorgesteld werd om vanuit een denkbeeldige schoolsituatie in de bovenbouw van de basisschool of brugklas van het voortgezet onderwijs een project op te zetten.

Drie subgroepen hebben een eigen invulling gegeven aan dit voorstel en zijn daarmee aan de slag gegaan.

Twee groepen hebben een project opgezet en gedeeltelijk een inhoudelijke invulling hieraan gegeven. Ze deden dit met als doelgroep een denkbeeldige brugklas op een school waar projectonderwijs een onderwijsvorm is, die naast het cursorische onderwijs functioneert.

Hieronder volgt de globale projectopzet zoals die door twee subgroepen is geformuleerd in een aantal fasen.

1 Introductie van het onderwerp

De leerkracht introduceert het onderwerp in de vorm van een oriënterend klasgesprek. Op deze manier kan de leerkracht zicht krijgen op de voor de leerlingen relevante en interessante problemen. De introductie van een onderwerp als 'geluidshinder' kan gemakkelijker plaatsvinden als het raam gesloten moet worden vanwege toeterende auto's of overvliegende straaljagers. De

leerkracht kan ook aansluiten bij het storende geroezemoes in de klas.

2 Brainstorm

Na de oriëntatie volgt een brainstorm. De leerlingen en de leraar vertellen hun ervaringen met het onderwerp. Dit proces kan op gang geholpen worden door een of meer startvragen aan groepen leerlingen. Startvragen voor de brainstorm kunnen zijn: Wanneer heb je last van geluid? Welk lawaai maak je zelf?

3 Deelonderwerpen

De volgende stap is het bepalen van de deelaspecten van het onderwerp en de verdeling van deze onderwerpen over de groepen. Deelaspecten van het onderwerp 'geluidshinder' kunnen zaken zijn als: het verkeer, bouwwerkzaamheden, de burens, recreatie- of industrieel lawaai.

4 Probleemstelling

De problemen die met de deelonderwerpen samenhangen worden zoveel mogelijk opgezocht, gerubriceerd en geformuleerd. Bij problemen rond 'huis-burenschool' stoot men dan op bepaalde eigenschappen van het huis of van de school, bijvoorbeeld dunne muren, een trappenhuis, krakende vloeren enz.

5 Verwerking

In deze fase vindt het meeste praktische werk plaats. Allerlei gegevens moeten worden verzameld en opgezocht. Voor het verzamelen van gegevens is kennis over de manieren van informatieverzamelen noodzakelijk. Hiervoor kan instructie nodig zijn. De werking van het oor kan heel goed op deze manier uitgelegd worden. Materiaal kan verzameld worden via enquêtes, interviews en bijvoorbeeld een onderzoek naar decibelvermogens. De enquêtes en de interviews kunnen voorbereid worden met behulp van simulatiespelen, om de weerbaarheid in de praktijk te vergroten.

Nadat de materiaalverzameling heeft plaatsgevonden, wordt het tijd voor de verwerking van de gegevens. Dit kan individueel, klassikaal of per groep gebeuren. De gegevens zijn te verwerken in: grafiekjes, opstellen, brieven, verhalen, sprookjes, affiches, film- en fotoreportages, liedjes, lawaaiopnames, maquettes, toneelstukjes, enz. De projectwerkers kunnen in deze fase ook bezig zijn met het zoeken naar oplossingen voor probleemsituaties.

6 Presentatie

Hiermee wordt een eindmanifestatie bedoeld, waarin aan alle betrokkenen (zoals de school, de buurt, etc.) de werkzaamheden en de resultaten getoond worden. Deze kunnen via een expositie of een toneelstuk openbaar gemaakt worden. Op een tentoonstelling kunnen de verwerkingsmogelijkheden die onder punt 5 genoemd zijn nog uitgebreid worden.

7 Evaluatie

In deze fase kan nader bekeken worden of de gestelde doelen bereikt zijn. Nieuwe problemen en nieuwe deelaspecten kunnen tevoorschijn komen en zo mogelijk behandeld worden.

Bij een dergelijk project, waar de omgeving in betrokken moet worden, is het belangrijk dat tijdens het project al informatie wordt gegeven aan deze omgeving. Dit kan in de vorm van muurkranten, affiches, ingezonden brieven of stencils.

Het is de bedoeling dat tijdens het hele project tijd kan worden ingeruimd voor instructiemomenten voor de leerlingen. Daarnaast moeten leerkrachten gedurende het hele proces bekijken of de gestelde doelen bereikt worden.

De derde subgroep was van mening dat projectonderwijs gezien moest worden als een totale vervanging van het traditionele cursorische onderwijs. Bovendien meende zij, dat bij het opzetten van een project de inbreng van de leerlingen absoluut noodzakelijk is. Als dit niet gebeurt, keer je weer terug naar het traditionele onderwijs waarin de leerkracht bepaalt wat er gebeurt.

Zij kozen om deze reden voor een andere invulling van de dag. Deze groep heeft zich in eerste instantie gebogen over de vraag hoe de rol van de leerkracht zou moeten zijn in het projectonderwijs. Vervolgens vatten zij het plan op, om als een eigen leerervaring de opzet van projectonderwijs als thema voor een eigen project te nemen.

Conclusie van het praktische werken

Na een dag werken aan het opzetten van een project is gebleken hoe moeilijk het kan zijn om alle eerder gekozen doelstellingen in een project te verwezenlijken.

Een belangrijke doelstelling was voor ons, dat (project)onderwijs uit moet gaan van de eigen leef- en denkwereld van het kind. Vanuit deze wereld moet een sprong gemaakt worden naar

een verder weg liggende wereld. De groepen werden duidelijk met dit probleem geconfronteerd. Deze sprong mag namelijk niet te groot zijn. Dan verliest het kind vrijwel zeker het verband met de eigen situatie uit het oog.

De realiteit van het schoolwerkplan

Algemeen

Met het van de grond krijgen van een project ben je er nog niet. Het werken met projecten zal in een breder kader geplaatst moeten worden. Een kader dat voor alle scholen verplicht is, en binnen korte termijn iets kan opleveren, is het schoolwerkplan. Het probleem met een schoolwerkplan is, dat niet iedereen weet wat dit dient in te houden en verder is een probleem, dat het opzetten hiervan bij velen weerstand oproept. De argumenten hiervoor kunnen zijn, het feit dat men nog weinig ervaring heeft met het invullen van schoolwerkplannen of dat men denkt dat het enthousiasme voor projectonderwijs zal afnemen wanneer men zich eerst moet gaan verdiepen in de oude 'malaise' van het onderwijs.

Daar staat echter tegenover, dat het nuttig is om in de vorm van een schoolwerkplan nogmaals exact te formuleren wat projectonderwijs inhoudt en welke doelstellingen hiermee bereikt moeten worden.

De stroomdeelnemers hebben geprobeerd om algemene kenmerken van een schoolwerkplan te formuleren. Daarbij kwamen de volgende vragen aan de orde:

- Welke visie op kind en maatschappij leg je vast in het schoolwerkplan?
- In hoeverre dient er rekening gehouden te worden met de door de maatschappij opgelegde eisen?
- Welke maatschappelijke belangen krijgen de prioriteit in een schoolwerkplan?
- Hoe kun je de doelstellingen van projectonderwijs realiseren in de schoolsituatie?

In een schoolwerkplan kunnen onder meer de keuze en de formulering van schooldoelstellingen vastgelegd worden. Het plan kan fungeren als analyse van voorwaarden van onderwijsstructurele aard. Verder kan men omschrijven de mogelijkheden van leerkrachten, leerlingen en van de ruimtelijke omstandigheden.

Ook kunnen de leerinhouden naar aard, variatie en structuur in het plan weergegeven worden. De didactische werkvormen waarmee de leerinhou-

den gestalte moeten krijgen, kunnen erin opgenomen worden. (Projectonderwijs zou hier een voorbeeld van kunnen zijn.)

Verder kan het schoolwerkplan nog bevatten de interne en de externe schoolorganisatie. Intern is de manier waarop leraren worden ingezet. Extern omvat de relatie met de ouders en met cultureel-maatschappelijke organisaties of schoolbestuur e.d.

Tenslotte kan het schoolwerkplan een evaluatie bevatten van gekozen doelstellingen, de mogelijkheden van de leerlingen, het handelen van docenten en het betrokken zijn bij de samenleving.

(Bron: Innovatie Commissie Basisonderwijs.)

Problemen

De groepen hebben zich beperkt tot de inventarisatie van een aantal specifieke problemen van het projectonderwijs in relatie tot het op te stellen schoolwerkplan.

Kun je via een schoolwerkplan een lijn krijgen in een projectmatige manier van onderwijs? Hoe verhouden zich cursorisch en projectonderwijs? Op de gemiddelde school zal niet iedere leerkracht, ouder of bestuurslid enthousiast raken voor projectonderwijs. Er kan een voortdurende spanning zijn rondom deze vorm van onderwijs. De problemen rond de RSG Wageningen zijn daar een duidelijk voorbeeld van.²

Het grote probleem blijft: hoe 'verkoop' je projectonderwijs aan de belangstellenden? Belangrijk hierbij zijn de doelstellingen, de sfeer op school, de manier waarop het gebracht wordt, de bereidheid van de school haar doelen en methodes ter discussie te stellen en de manier waarop belangengroepen (bijvoorbeeld ouders) bij het onderwijs betrokken worden.

Een van de belangrijkste knelpunten voor ouders, bestuur e.d. is het niet langer hanteren van de vertrouwde selectiecriteria. De evaluatie, de beoordeling binnen het projectonderwijs kan men die individueel of groepsgewijs geven, door middel van een cijfer, een woordrapport of een gecombineerd cijfer-woordrapport? Welke criteria bestaan er voor het beoordelen van een project? Inbreuken op het rooster zijn niet te vermijden bij een project van enige omvang. Dit is bij alle projectonderwijs een probleem. Het is zelfs vaak voor vele docenten al een reden om maar helemaal niet aan projectonderwijs te beginnen. Men kan ook niet ophouden met een project als de bel gaat. Hoe organiseer je hierbij het lesrooster en

hoe kun je als team uit deze problemen komen? Projectwerk kan niet zonder ideale omstandigheden plaatsvinden. Bijvoorbeeld als een klas in kleinere groepen moet worden gesplitst, moeten deze groepen apart kunnen overleggen. Binnen de school moeten hiervoor mogelijkheden aanwezig zijn. Meestal blijven de leerlingen tijdens een project niet alleen binnen de school. Er moeten mogelijkheden zijn om ook buiten de school op verkenning te gaan.

Aanzetten tot projectonderwijs

Voor al deze probleemgebieden zijn tijdens het congres geen oplossingen geformuleerd. Wel is een aantal mogelijkheden aangedragen om enkele problemen te ondervangen, bijvoorbeeld:

- Nieuw aan te stellen docenten moeten geselecteerd worden op bereidheid om projectmatig te werken. Tegelijkertijd zal er ruimte moeten blijven voor zittende leerkrachten, die zich niet gelukkig voelen met projectonderwijs, om uitsluitend cursorisch te werken.
- Ouders kunnen betrokken worden in het projectonderwijs. Voor, tijdens en na een project kan een aantal avonden of dagen georganiseerd worden waarop de ouders inzicht kunnen krijgen in het verloop van de activiteiten.
- Voor het op gang brengen van projectonderwijs is veel tijd en begeleiding nodig. Een structureel probleem hierbij is dat de klassen te groot en het aantal leerkrachten te klein is voor het doorvoeren van projectonderwijs. Bij de inspectie, gemeente en het rijk moet er op aangedrongen worden om de behoefte aan kleinere klassen te honoreren. Maar zolang er steeds minder geld voor onderwijs beschikbaar komt, zal men naar meer pragmatische oplossingen moeten zoeken. Het is daarom belangrijk dat derden, geïnteresseerden mee gaan werken op de scholen.

Evaluatie

Vier dagen is er door de deelnemers hard gewerkt aan de stroom. Tijdens de evaluatie kwam het volgende naar voren:

- Het is van belang om een duidelijke omschrijving te geven van wat onder projectonderwijs verstaan wordt. Voor het merendeel van de deelnemers aan deze stroom is het vak-vervangend projectonderwijs met daarin cursorische momenten een

ideaal. Voorlopig echter vond men dat we ons moeten richten op de concrete schoolpraktijk. Dat wil zeggen het projectonderwijs komt dan naast het cursorisch onderwijs te staan.

- Wat op het congres gebeurde, gebeurt ook in de schoolpraktijk. Mensen zijn geneigd zich snel te identificeren met de groep waar ze op dat moment bij horen. Het gevaar dreigt dan dat meningen die zich in een subgroep hebben gevormd, vast komen te liggen. Het wordt moeilijk om daarna als groepslid nog van mening te veranderen. De situatie in een groep verandert dan van een aantal mensen met verschillende meningen tot een situatie waarin een aantal groepen tegenover elkaar komt te staan.

Binnen een schoolteam kunnen ten aanzien van onderwijsvisies met betrekking tot projectonderwijs dezelfde problemen ontstaan.

- De verwachting van de meeste stroomleden aan het begin van het congres was om te horen hoe projectonderwijs van de grond moet komen. Aan deze verwachting werd tijdens de congresdagen niet tegemoet gekomen, want er kwamen geen kant en klare oplossingen. Integendeel, de problemen leken eerder groter te

worden.

Aan het eind van het congres bleek echter dat de meeste deelnemers daar toch veel van geleerd hebben. Ze maakten tijdens het congres mee wat er ook in de praktijk gebeurt. De conclusie was dan ook dat je er niet mee komt om oplossingen te horen of te lezen, maar je moet voor jezelf en naar anderen toe steeds je eigen ideeën en opinies blijven formuleren en met behulp van ervaringen van jezelf en anderen verduidelijken wat je doelen zijn en hoe je die in de praktijk wilt realiseren.

Met deze conclusies in het achterhoofd werden door de stroomdeelnemers zelf afspraken gemaakt voor de napraatdag half november.³

Dan gaat de stroom kijken wat de leden hebben gedaan met de tijdens het congres ontwikkelde inzichten en stellingnames. Bleken de gegeven resultaten theoretisch, of zijn ze praktisch bruikbaar? Persoonlijke evaluaties van de deelnemers worden hiertoe vóór die napraatdag verzameld. De uit de stroom ontstane werkgroep zal deze evaluaties bundelen en bespreekbaar maken voor de terugkomdag.

Noten

- 1 Zie voor verslagen van die praktijk: 'Leren van leerlingen: ervaringen met projectonderwijs' in: *Jeugd en samenleving* jrg. 8, nr 10/11, okt./nov. 1978
'Taalonderwijs – projectonderwijs' in: *Moer* 1976: 5
- 2 Zie het in noot 1 genoemde themanummer van *Jeugd en samenleving*.
- 3 De persoonlijke evaluaties worden vóór 1 oktober verwacht bij Mineke de Zeeuw, Tormentilweg 18, Haren (Gr.).